

Pradžia > ... > Jūsų Teisės > Pagrindinės Teisės > Pagrindinės Teisės Europos Sąjungoje > Chartijos
Vadovas II dalis. Koku atveju individualus asmuo gali siekti teisių apsaugos pagal Char

II dalis. Koku atveju individualus asmuo gali siekti teisių apsaugos pagal Char

Kada asmuo gali siekti apsaugos pagal Chartiją?

1. Kam teikiama Chartijos apsauga

1993 m. įsigaliojus Maastrichto sutarčiai, bet kuris ES valstybės narės pilietybę turintis asmuo savaime yra ES pilietis. ES pilietybe papildoma nacionalinė pilietybė ir suteikiamas teisių rinkinys, įskaitant teisę nebūti diskriminuojamam dėl asmens pilietybės taikant Sutartis ir teisę laisvai judėti ir apsigyventi ES teritorijoje ES teisėje nustatytais sąlygomis. Daugiau informacijos apie ES pilietybę turintiems asmenims suteikiamas teisės ir apie tai, kaip jomis naudotis, pateikta [čia](#).

Verta pažymėti, kad ši apsauga teikiama ne tik ES piliečiams: Chartija gali remtis ir ES nepriklausančių valstybių bei pilietybės neturintys piliečiai. Juridiniams asmenims Chartija taip pat užtikrinama tam tikrų teisių apsauga, daugiau informacijos apie tai pateikta [1.1 skirsnyje](#).

Keletas Chartijoje nustatytų pagrindinių teisių taikoma tik ES piliečiams, tai:

- teisė dirbti ir laisvė pasirinkti profesiją (15 straipsnio 1 dalis),
- laisvė užsiimti verslu (16 straipsnis),
- teisė balsuoti ir būti kandidatu Europos Parlamento ir vietos savivaldos rinkimuose (39 ir 40 straipsniai),
- judėjimo ir apsigyvenimo laisvė (45 straipsnis),
- teisė į bet kurios kitos ES valstybės narės diplomatinių ir konsulinių institucijų teikiamą apsaugą (46 straipsnis).

Reikėtų atkreipti dėmesį, kad Europos Sąjungos Teisingumo Teismas tik ES piliečiams leido naudotis teise nebūti diskriminuojamam dėl pilietybės Sutarčių taikymo srityje, kaip nustatyta SESV 18 straipsnyje ir Chartijos 21 straipsnio 2 dalyje.

Tačiau ir ES piliečiai, ir *ne ES piliečiai* gali naudotis dauguma ES chartija suteiktų pagrindinių teisių. Lemiamas veiksnys yra tai, ar atsakomybė už tariamą pagrindinių teisių pažeidimą tenka pačiai Europos Sąjungai, ar ES valstybei narei, kai ši įgyvendina ES teisę. [3 skirsnyje](#) pateikta gairių šiuo klausimu.

1.1. Chartijos apsaugos taikymas juridiniams asmenims

Tam tikrose Chartijos nuostatose kaip asmenys, kurie gali naudotis teisėmis, nurodomas ir „kiekvienas <...> juridinis asmuo, kurio registruota buveinė yra valstybėje narėje“, t. y. juridinis asmuo turi:

- teisę susipažinti su ES institucijų, įstaigų ir organų bet kurios formos dokumentais (42 straipsnis);
- teisę kreiptis į Europos ombudsmeną dėl netinkamų ES institucijų, įstaigų ar organų administravimo veiksmų (43 straipsnis);
- teisę pateikti peticiją Europos Parlamentui.

Tačiau daugelyje Chartijos nuostatų tai nenurodyta.

Tam tikros nuostatos dėl savo pobūdžio yra susijusios tik su fiziniais asmenimis, pavyzdžiui: 1 straipsnis (žmogaus orumas), 2 straipsnis (žmogaus teisė į gyvybę), 3 straipsnis (teisė į asmens neliečiamybę), 4 straipsnis (kankinimo ir nežmoniško ar žeminančio elgesio arba baudimo uždraudimas), 5 straipsnis (vergijos ir priverčiamojo darbo uždraudimas), 9 straipsnis (teisė tuoktis ir kurti šeimą), 18 straipsnis (teisė į prieglobstį), 19 straipsnis (apsauga perkėlimo, išsiuntimo ar išdavimo atveju), 23 straipsnis (moterų ir vyrų lygybė), 24 straipsnis (vaiko teisės), 25 straipsnis (pagyvenusių žmonių teisės), 26 straipsnis (neįgaliųjų asmenų integravimas), 29 straipsnis (teisė naudotis įdarbinimo tarnybų paslaugomis), 30 straipsnis (apsauga nepagrįsto atleidimo iš darbo atveju), 31 straipsnis (tinkamos ir teisingos darbo sąlygos), 32 straipsnis (vaikų darbo uždraudimas ir jaunų žmonių apsauga darbe), 33 straipsnis (šeima ir profesinė veikla), 34 straipsnis (socialinė apsauga ir socialinė parama), 39 straipsnis (teisė balsuoti ir būti kandidatu Europos Parlamento rinkimuose), 40 straipsnis (teisė balsuoti ir būti kandidatu vietos savivaldos rinkimuose), 45 straipsnis (judėjimo ir apsigyvenimo laisvė) ir 46 straipsnis (diplomatinė ir konsulinė apsauga).

Tačiau Teisingumo Teismas nusprendė, kad juridiniai asmenys gali naudotis tik keliomis Chartijos nuostatomis, kuriose jie nėra aiškiai paminėti, kaip asmenys, kurie gali naudotis atitinkama teise, pavyzdžiui, tai pasakytina apie 7 ir 8 straipsnius dėl pagarbos privačiam ir šeimos gyvenimui, taip pat dėl asmens duomenų apsaugos (žr. [Sprendimą *Volker und Markus Schecke, C-92/09*](#)), ir 47 straipsnio 3 dalį dėl teisės į teisinę pagalbą (žr. [Sprendimą *DEB, C-279/09*](#)). Kartu, iš Teisingumo Teismo praktikos matyti, kad juridiniams ir fiziniams asmenims teikiamos apsaugos aprėptis ir lygis gali skirtis.

Dėl likusių nuostatų neaišku, ar jos taikomos juridiniams asmenims, ar ne. Jeigu su viena ar keliomis šiomis nuostatomis susijusi byla bet kuriuo atžvilgiu patenka į Chartijos taikymo sritį, vertėtų prašyti Teisingumo Teismo išaiškinti, ar juridiniai asmenys įtraukiami kaip asmenys, kuriems taikoma tokia apsauga.

Vertindamas Teisingumo Teismas turėtų atsižvelgti į Europos Žmogaus Teisių Teismo praktiką, jeigu Chartijos nuostata, kuria remiamasi, buvo nurodyta kaip „atitinkanti teisė“, kaip nustatyta Chartijos 52 straipsnio 3 dalyje (žr. [III dalies 5 ir 5.1 skirsnius](#) bei pirmiau paminėtus sprendimus *Schecke* ir *DEB*).

2. Subjektai, privalantys laikytis Chartijos

Pagal [51 straipsnio 1 dalį](#) Chartija yra privaloma:

- ES institucijoms, įstaigoms, biurams ir agentūroms;
- valstybėms narėms, kai jos įgyvendina ES teisę.

Bet kuri ES institucija, įstaiga, biuras arba agentūra, taip pat jų darbuotojai, eidami savo pareigas, privalo laikytis Chartijos.

Jie privalo laikytis Chartijos, kai priima ir taiko ES aktus, ir apskritai kai vykdo savo įgaliojimus ir užduotis, jiems nustatytas ES sutartimis (ES sutartimi ir SESV).

Atveju, kai ES institucijos, įstaigos, biurai ar agentūros arba jų darbuotojai pažeidė pagrindines teises, pavyzdžiai:

- priimamas teisės aktas (pavyzdžiui, ES direktyva arba reglamentas), kuriuo neužtikrinama pakankama apsauga tvarkant asmens duomenis;
- atsisakoma suteikti galimybę susipažinti su dokumentais;
- Komisijos pareigūnai vykdo tyrimą, siekdami nustatyti konkurencijos taisyklių pažeidimą, taip, kad tai prieštarauja teisei į privatų gyvenimą.

Reikia atkreipti dėmesį, kad Chartija taip pat privaloma ES institucijoms, įstaigoms, biurams ir agentūroms, kai jos priima arba taiko aktą, kuriuo siekiama daryti poveikį ir už Europos Sąjungos ribų arba tik už Europos Sąjungos ribų. Panašiai, Chartija privaloma ES darbuotojams net tada, kai savo pareigas jie vykdo ne Europos Sąjungoje. Pavyzdžiai:

- ES ir JAV tarptautinis susitarimas dėl keitimosi asmens duomenimis;
- Europos Sąjungos Tarybos sprendimas, kuriuo nurodoma įšaldyti Irako piliečio arba Irake įsisteigusio juridinio asmens lėšas.

Kalbant apie sąvoką „valstybė“, 51 straipsnio 1 dalies išaiškiniame (informacijos apie dokumentą „Su Pagrindinių

teisių chartija susiję išaiškinimai“ pateikta [III dalies 6 skirsnyje](#)) aiškiai nustatyta, kad tai taikoma „centrinės valdžios institucijoms bei regioniniams ir vietiniams organams, taip pat viešiesiems organams, kai jos įgyvendina Sąjungos teisę“. Chartija privaloma ir valstybėms, kai jos veikia kaip darbdaviai.

Be to, Teisingumo Teismo praktikoje sąvoka „valstybė“ apimamos ir „įstaigos, kurioms, kad ir koks būtų jų teisinis statusas, valdžios institucijos aktu ir jai kontroliuojant buvo pavesta teikti viešąsias paslaugas ir kurios dėl to turi nepaprastai didelius įgaliojimus, palyginti su santykiais tarp privačių asmenų taikomomis taisyklėmis“ (žr., pvz., [Sprendimą Dominguez, C-282/10](#)). Todėl, tokia įstaiga, įgyvendindama ES teisę, privalo laikytis Chartijos taip pat, kaip tai privalo daryti bet kuris valstybės subjektas.

Apibendrinant galima pasakyti, kad pagal Chartijos 51 straipsnio 1 dalį Chartija galima remtis apskundžiant bet kokią pagrindinių teisių pažeidimą, padarytą dėl ES institucijų, įstaigų, biurų ir agentūrų priimto akto. O asmenys pagal Chartiją teikiama apsauga gali naudotis tik reaguodami į pažeidimą, padarytą nacionaliniu teisės aktu, kuriuo įgyvendinama ES teisė.

Palyginti su EŽTK ir nacionalinėmis konstitucijomis, čia esama didžiulio skirtumo: ieškinį galima iškelti dėl bet kurio ES valstybės narės akto, jeigu šis prieštarauja valstybės konstitucijai arba EŽTK.

Todėl asmeniui gali kilti abejonių, ar verta vargti siekiant nustatyti, kad nacionalinis aktas, kuriuo tariamai pažeista Chartija, buvo priimtas ES teisės taikymo srityje.

Asmens, siekiančio pasinaudoti tokia apsauga, požiūriu, verta papildomai pasistengti, nes Chartija, kai ji taikytina:

- asmeniui, kurio teisės buvo pažeistos, suteikiama galimybė pasinaudoti įvairiomis teisinėmis ir neteisinėmis apskundimo formomis, kaip nustatyta ES teisėje (žr. [I dalies 4 skirsnį](#));
- pavyzdžiui, prieš Strasbūre esančiam Europos Žmogaus Teisių Teismui teikdamas skundą dėl EŽTK pažeidimo, nukentėjęs asmuo pirmiausia privalo pasinaudoti nacionalinėmis teisių gynimo priemonėmis (dėl šios taisyklės ir dėl jos taikymo ribų žr. [Praktinį priimtumo kriterijų vadovą](#));
- pirmi nacionaliniai teismai, nagrinėjantys jūsų bylą, gali teikti prašymą Teisingumo Teismui priimti prejudicinį sprendimą (žr. [4 skirsnį](#));
- ES teisės poveikis nacionaliniu lygmeniu yra aiškus, ir dėl to gali būti teikiama itin veiksminga apsauga asmeniui, nukentėjusiam nuo pažeidimo, pavyzdžiui, tai gali būti nacionaliniam teismui tenkanti pareiga nutraukti bet kokio nacionalinio teisės akto, nesuderinamo su Chartija, taikymą arba aiškinti aktą atsižvelgiant į Chartiją, tai taip pat gali būti atitinkamos valstybės narės mokama žalos kompensacija.

Kalbant apie ES teisės ir nacionalinės teisės ryšį (iš teisinės perspektyvos), pirmiausia reikia nustatyti, ar nacionaliniu teisės aktu įgyvendinama ES teisė; kadangi ES teisei tenka pirmumas (viršenybė) prieš nacionalinę teisę, nacionalinė teisė turi atitikti ES teisę.

Iš esmės, kalbant apie ES teisės įgyvendinimą, Chartija yra pagrindinių teisių apsaugos atskaitos taškas. Tam tikras vaidmuo gali tekti ir nacionaliniams pagrindinių teisių apsaugos šaltiniams; tačiau jų svarba priklauso nuo ES teisės ir nacionalinių nuostatų, susijusių su ginču, ryšio stiprumo (žr. [III dalies 7 skirsnį](#)).

2.1. Atvejai, kai privačios šalys privalo laikytis Chartijos

Privačioms šalims teikiama Chartijos apsauga. Tačiau tarp kategorijų, kurioms Chartija yra privaloma, privačios šalys nepaminėtos.

Vis dėlto, tai nereiškia, kad privačioms šalims niekada netenka pareiga laikytis Chartijos.

Pasak Teisingumo Teismo, Chartijos nuostata, kurios „pakanka, kad privatiems asmenims būtų suteikta subjektinė teisė, kuria galima remtis kaip tokia“, galima remtis reikalaujant nebetaikyti prieštaraujančių nacionalinių nuostatų, net jeigu bylinėjasi privačios šalys (žr. [Sprendimo Association de médiation sociale, C-176/12](#), 47 punktą).

Galėtume pateikti tokį pavyzdį (remtasi Sprendimu Küçükdeveci, C-555/07). A yra privačiojo sektoriaus darbdavys, o B yra jo darbuotoja. B gauna pranešimą apie atleidimą, pranešimo apie atleidimą iš darbo terminas – vienas mėnuo. Tai atitinka galiojančias nacionalines normas, pagal kurias pranešimo terminas yra vienas mėnuo, kai darbuotojas darbdaviui dirbo mažiau nei dvejus metus, neįskaitant jokio laiko, dirbto iki kol

darbuotojui sukako 25 metai. Pasak B, dirbusios nuo 18 metų, šia nuostata darbuotojai diskriminuojami dėl amžiaus. Todėl B nacionaliniuose teismuose iškėlė bylą savo darbdaviui. Nacionalinis teismas nustatė, kad tariamai diskriminacine nacionaline nuostata įgyvendinama ES teisė, nes reglamentuojami atleidimo kriterijai, ir nuostata patenka į Direktyvos 2000/78/EB, nustatančios vienodo požiūrio užimtumo ir profesinėje srityje bendruosius pagrindus, taikymo sritį. Patvirtindamas, kad nagrinėjama nacionaline nuostata įgyvendinama ES teisė, Teisingumo Teismas nusprendžia, kad galima remtis Chartijos 21 straipsnio 1 dalimi (ja draudžiama diskriminacija dėl, inter alia, amžiaus) ir dėl jos nutraukti prieštaraujančios nacionalinės nuostatos taikymą, įskaitant ir atvejus, kai bylinėjasi privačiosios šalys. Teisingumo Teismo nuomone, nacionalinėmis nuostatomis, kaip ta, dėl kurios kilo ginčas, diskriminuojama dėl amžiaus; todėl nacionalinis teismas B atžvilgiu neturėtų tos nuostatos taikyti.

Kitaip sakant, nors pareiga užtikrinti, kad nacionalinės normos atitiktų Chartiją, tenka tik valstybėms narėms, tai, kad jos nevykdo tos prievolės, gali nulemti tiesioginį Chartijos nuostatų taikymą privačioms šalims.

Ši Chartijai būdinga ypatybė, vadinama tiesioginiu horizontaliu poveikiu, yra papildomas pranašumas, palyginti su EŽTK, nes EŽTK nuostatos tokio poveikio neturi.

Žinoma, yra dvi prieštaringos Chartijos tiesioginio horizontaliojo poveikio pusės: viena vertus, ja sustiprinama asmenų pagrindinių teisių apsauga; kita vertus, privačios šalys, kurios laikosi nacionalinės teisės, gali pralaimėti savo bylas.

Todėl labai svarbu žinoti Chartijos nuostatas, turinčias tiesioginį horizontalųjį poveikį. Daugiau informacijos apie tai pateikta [III dalies 7 skirsnyje](#).

3. Atvejai, kai nacionaliniu aktu įgyvendinama ES teisė

Pasak Teisingumo Teismo, nacionaline priemone ES teisė įgyvendinama tada, kai valstybė ta priemone „įgyvendina Sąjungos teisę“ (žr. [Sprendimo Åkerberg Fransson, C-617/10](#), 17–23 punktus). Taigi Chartija taikoma visiems nacionaliniams aktams, patenkantiems į ES teisės taikymo sritį, ir tik tokiems aktams.

Iš pirmo žvilgsnio šiuo tolesniu neaiškiu teiginiu nenurodomas Chartijos taikymo srities mastas. Tačiau iki Lisabonos sutarties pasirašymo Teisingumo Teismas šia formuluote rėmėsi siekdamas apibrėžti pagrindinių teisių, saugomų, kaip ES teisės principai, taikymo sritį. Šia Teismo praktika paaiškinti klausimai, platesni nei Europos Sąjungos teisės įgyvendinimo arba taikymo srities formuluotė. Tai reiškia, kad:

- Chartijos apsaugos negalima taikyti vien nurodžius, jog nagrinėjamas klausimas yra susijęs su tuo, kad nacionaliniu aktu pažeista Chartijoje nustatyta pagrindinė teisė, veikiau
- nacionalinis aktas patenka į ES teisės taikymo sritį, taigi ir į Chartijos taikymo sritį, nes yra ES pirminės arba antrinės teisės norma, nesusijusi su tariamai pažeista Chartijos nuostata, ir ta norma taikoma nagrinėjamu atveju.

Kitaip sakant, aplinkybės, kuriomis įvykdytas pažeidimas, turi būti reglamentuojamos ES teisės normomis. Šį kriterijų atitinkančių aplinkybių sąrašas pateiktas [III dalies 2 skirsnyje](#).

Be pačios Chartijos nuostatų, yra ir kitų ES teisės nuostatų, kurias taikant negalima remtis Chartijos apsauga. Visų pirma, Sutarčių (ES sutarties ir SESV) nuostatos, kuriomis Europos Sąjungai suteikiami įgaliojimai veikti tam tikrose srityse, pačios savaime negali nulemti Chartijos taikymo. Bet jeigu ES teisėkūros institucijos vykdo savo įgaliojimus priimdamos tam tikros srities teisės aktus, pagrindinių teisių pažeidimas, padarytas tokių aktų taikymo srityje, pateks į Chartijos taikymo sritį.

Pavyzdžiui, 30 straipsniu yra nustatyta apsauga nuo nepagrįsto atleidimo iš darbo. Europos Sąjunga turi teisinę galią reglamentuoti atleidimą iš darbo, bet iki šiol ja nepasinaudojo. Todėl sprendimas atleisti darbuotoją negali būti apskųstas pagal Chartijos 30 straipsnį, jeigu nėra jokio kito ryšio su ES teise, kaip nustatyta [Sprendime Poclava, C-117/14](#).

3.1. Praktinis pavyzdys

Šie du atvejai yra susiję su nacionalinėmis normomis, kuriomis neleidžiama teikti teisinės pagalbos juridiniams asmenims. Tačiau Chartija, konkrečiau, jos 47 straipsnio 3 dalis, susijusi su teise į teisinę pagalbą, gali būti

taikoma tik vienu iš šių atvejų.

Sprendimas ALFA. „Alfa“, gamtinių dujų sektoriuje veikianti Vokietijos bendrovė, nori pateikti ieškinį, kad būtų nustatyta Vokietijos atsakomybė pagal ES teisę. Vokietijai iki nustatyto termino į nacionalinę teisę neperkėlus dviejų ES direktyvų, susijusių su prekyba gamtinėmis dujomis, „Alfa“ patyrė didelių finansinių nuostolių. Neturėdama jokių pajamų ar turto „Alfa“ negalėjo mokėti teisininkui, todėl ji kreipėsi teisinės pagalbos. Vis dėlto, remiantis Vokietijos teisės nuostatomis, teisinę pagalbą gali gauti tik fiziniai asmenys. „Alfa“ nacionalines normas apskundė šalies teismui.

Sprendimas BETA. „Beta“, Portugalijos komercinė bendrovė, prekiaujanti žemės ūkio produktais, nori pateikti ieškinį bendrovei „Omega“, t. y. kitai Portugalijoje įsteigta komercinei bendrovei, kad atgautų kreditą už Portugalijoje suteiktą paslaugą. Tačiau „Beta“ neturi jokių pajamų ar turto ir negali sumokėti teisininkui. Ji kreipėsi teisinės pagalbos, bet jos prašymas buvo atmestas, nes, remiantis Portugalijos teise, teisinę pagalbą gali gauti tik fiziniai asmenys. „Beta“ nacionalines normas apskundė šalies teismui.

ALFA gali remtis Chartijos apsauga, o BETA – negali. Kodėl?

„Alfa“ ieškinį ketina kelti Vokietijai ir juo siekia užtikrinti, kad būtų galima naudotis ES teisės aktais suteikta teise, t. y. teise iš valstybių narių gauti žalos, jų padarytos joms neįvykdžius ES teisės aktais nustatytų prievolių (prievolės per nustatytą terminą į nacionalinę teisę perkelti ES direktyvą), atlyginimą. Taigi, tai daugiau nei vien teiginys, kad ES chartijos nuostatos buvo pažeistos.

Priešingai, „Beta“ atveju nebuvo pažeista ES teisės norma, išskyrus tariamą Chartijos pažeidimą. Visi nagrinėjamo atvejo elementai yra susiję su vienos valstybės narės teritorija (taigi netaikoma Sutarties nuostata dėl laisvo paslaugų judėjimo), ieškinys, kurį nori pateikti „Beta“, nėra susijęs su aplinkybėmis, kurios būtų reglamentuojamos ES teisės aktais, ir nėra ES teisės akto, susijusio su galimybe gauti teisinę pagalbą valstybių narių teismuose nagrinėjant bylą.

ALFA ir BETA atvejai pagrįsti dviem tikrais Teisingumo Teismo priimtais sprendimais, atitinkamai [DEB, C-279/09](#), ir [Sociedade Agrícola, C-258/13](#).

4. Kada Chartija yra netaikytina

Chartija negalima remtis siekiant apskusti pagrindinių teisių pažeidimą, padarytą dėl nacionalinio akto, kuriuo ES teisė nėra įgyvendinama (žr. [2 skirsnį](#)).

Tai nereiškia, kad asmenims, teigiantiems, kad jų pagrindinės teisės yra pažeistos, negalima jokia apsauga. Atsižvelgiant į aplinkybes, jų skundai turi būti teikiami nacionaliniams teismams arba Europos Žmogaus Teisių Teismui.

Klausimas yra susijęs ne su tuo, ar yra institucija, į kurią galima kreiptis dėl apsaugos, bet su tuo, į kurią instituciją reikėtų kreiptis.

Puslapyje „[I ką kreiptis](#)“ pateikta informacijos, į ką reikėtų kreiptis siekiant gauti kvalifikuotą patarimą dėl tinkamos veiksmų eigos.

Be to, teisininkai papildomų paaiškinimų dėl Chartijos taikymo srities ir poveikio gali rasti III dalyje.

■ Paskutinis naujinimas: 09/07/2024

Šis puslapis tvarko Europos Komisija. Šiame tinklalapyje pateikta informacija nebūtinai atitinka Europos Komisijos oficialią poziciją. Europos Komisija neprisiima atsakomybės ar įsipareigojimų už šiame dokumente pateiktą informaciją arba duomenis. Informacija apie ES tinklalapių autorių teises pateikiama teisiniame pranešime.